

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Petra Konečná

Ekonomie postsuverénního státu

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Petra Konečná**

Vedoucí práce: **Prof. Lubomír Mlčoch, CSc.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

KONEČNÁ, Petra. *Ekonomie postsuverénního státu*. Praha, 2011. 41 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií. Vedoucí bakalářské práce Prof. Lubomír Mlčoch, CSc.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vlivem suverenity na ekonomii daného státu. Definuje, co si pod samotnou suverenitou představit, popisuje varianty přístupů vymezení. Mapuje zevrubně historicky přístup filosofů, myslitelů a ekonomů k této problematice, soustřeďujíc se na přirozenoprávní teorie s největším důrazem na uzavření společenské smlouvy. Vytýčuje možné dělení suverenity determinované omezujícími faktory a pro názornost uvádí konkrétní příklady.

V této práci poukazuji na nutnost vnímání ekonomie v kontextu více společenskovedních oborů. Detailněji se zaměřuji na případ využití post-suverénního postavení státu dalšími ekonomickými aktéry prostřednictvím rent-seekingu, u kterého prezentuji novodobé náhledy, nicméně nevynechávám ani podstatné ústřední body z jeho klasického pojetí, aby daná část nebyla vytržena nelogicky ze struktury. V závěru práce testuji model vlivu kompozitních indikátorů vládnutí na rent-seekingové chování na příkladu České republiky.

Abstract

In this bachelor thesis I focus on an influence of sovereignty to the economy of specific state. It defines what is understood under the term of sovereignty and describes various types of attitudes to the limitation of sovereignty. It presents historically attitudes of philosophers, thinkers and economists to this issue, focuses mainly on theories of natural law and emphasizes the conclusion of the social contract. It sets up possible division of sovereignty determined by limiting factors and it states several specific examples for illustration.

In this thesis I show the necessity of perceive economics in the context of other social sciences. I concentrate on taking advantage of position of post sovereign state by other economic participants through rent-seeking. I present new concepts of rent-

seeking however some fundamental basis from classical point of view cannot be omitted without the loss of logic. At the end of this thesis I test an influence of composite indicators of governance on the rent-seeking behavior in the Czech Republic.

Klíčová slova

Suverenita, post-suverénní stát, rent-seeking, teorie společenské smlouvy, právo v ekonomii

Keywords

Sovereignty, post-sovereign state, rent-seeking, theory of social contract, law in economics

Rozsah práce: 63 514 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 31. 7. 2011

Petra Konečná

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu profesoru Lubomíru Mlčochovi za vedení mé bakalářské práce a cenné zdroje literatury.

UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS
založena 1348

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Opletalova 26
110 00 Praha 1
TEL: 222 112 330,305
TEL/FAX:
E-mail: ies@mbox.fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Akademický rok 2009/2010

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student:	Petra Konečná
Obor:	Ekonomie
Konzultant:	Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.

Garant studijního programu Vám dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a Studijního a zkušebního řádu UK v Praze určuje následující bakalářskou práci

Předpokládaný název BP:

Ekonomie postsuverénního státu

Charakteristika tématu, současný stav poznání, případné zvláštní metody zpracování tématu:

Fenoménem dnešní doby je snižování suverenity jednotlivých států, což má nezpochybnitelný vliv na ekonomiku. Existuje mnoho faktorů, které jsou schopny ekonomiky svazovat, a to ať na úrovni vnitrostátní, tak i mezinárodní. Zajímavé je jednoznačně také srovnání z pohledu institucionálního rámce transformačního a post-transformačního období v České republice a celkový vývoj její suverenity.

Struktura BP:

1. Vymezení suverenity a definování post-suverénního státu
2. Historický vývoj suverenity
3. Mezinárodní oslabení suverenity a dopady na ekonomiku
4. Vnitrostátní oslabení suverenity a dopady na ekonomiku
5. Česká republika a vývoj suverenity

Seznam základních pramenů a odborné literatury:

Mlčoch, L. : Postsuverénní stát v situaci nedokončené privatizace, Finance a Úvěr, č. 11, 1999

Mlčoch, L. : Institucionální ekonomie, Karolinum, Praha 2005

North, D. : Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge University Press, Cambridge, 1990

Buchanan, J. M. : Veřejné finance v demokratickém systému, Computer Press, Praha 1998

Tullock, G. : Public Goods, Redistribution and Rent Seeking, Edgar, Cheltenham 2005

Congleton, R. D., Tollison R. D. : The economic analysis of rent seeking, Elgar, Aldershot 1995

Mlčoch, L. : Úvahy o české ekonomické transformaci, Vyšehrad, Praha 2000

Mlčoch, L. : Zastřená vize ekonomické transformace, Karolinum, Praha 2007

Geršl, A.: Development of Formal and Informal Institutions in The Czech Republic and Other New EU Member States Before Their EU Entry: Did The EU Pressure Have Impact?

Datum zadání:	Říjen 2009
Termín odevzdání:	

Podpisy konzultanta a studenta:

V Praze dne

Obsah

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	2
1. SUVERENITA	3
1.1 DEFINICE SUVERENITY	3
1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ SUVERENITY V KONTEXTU FILOSOFIE.....	4
1.2.1 <i>Teorie společenské smlouvy.....</i>	5
1.2.2 <i>Suverenita v kontextu pozitivního práva.....</i>	7
1.3 ROZLIŠENÍ SUVERENITY	9
1.3.1 <i>Mezinárodní aspekty a konkrétní příklady omezení.....</i>	9
1.3.2 <i>Vnitrostátní aspekty a konkrétní příklady omezení.....</i>	11
2. RENT-SEEKING.....	14
2.1 VYMEZENÍ RENT-SEEKINGU	14
2.1.1 <i>Definice rent-seekingu</i>	15
2.1.2 <i>Neoklasické zázemí termínu.....</i>	18
2.2 NOVODOBĚJŠÍ KONCEPTY RENT-SEEKINGU	19
2.2.1 <i>Kritika neoklasického pojetí</i>	19
2.2.2 <i>Rent-seeking jako proces</i>	21
2.3 APLIKACE NA ČESKOU REPUBLIKU	22
2.3.1 <i>Data českého rent-seekingu podle Karla Mráčka</i>	23
2.3.2 <i>Empirická analýza české současné situace.....</i>	24
2.3.2.1 <i>Použitý model.....</i>	24
2.3.2.2 <i>OLS.....</i>	27
2.3.2.3 <i>GLS</i>	28
ZÁVĚR.....	32
SUMMARY	33
BIBLIOGRAFIE.....	34
SEZNAM PŘÍLOH.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
PŘÍLOHY	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

Úvod

„Pojem svrchovanosti (suverenity) se ukázal být i v minulosti nejasný a do jisté míry jím zůstal co do jeho vzniku, vývoje, současnosti i budoucnosti. Obsah se stále vyvíjí, pojem zůstává stejný.“

Václav Pavlíček

Výchozím bodem pro tuto práci je pochopení suverenity. Ta zaujímá v současné době čím dál významnější místo. S globalizací celého světa se opět navrátila do popředí zájmu, ačkoli ani předtím nestála úplně mimo. Diskuze ohledně snižování nezávislosti jednotlivých států, jejich vlád, občanů, ekonomiky a mnoha dalších aspektů nemají konce. Suverenita patří k vývoji společnosti a institucí a v současnosti má většina států charakter postsuverénního celku. Inspirací pro mě byla rozhodně esej profesora Lubomíra Mlčocha vydaná v periodiku Finance a úvěr 11/1999 pod názvem Postsuverénní stát v situaci nedokončené transformace. V té upozornil na aktuální trendy vývoje společnosti a možné dopady na ekonomii státu.

Tato bakalářská práce si dává za cíl postihnout tolik opomíjené propojení ekonomie s teorií pravidel, politickým, etickým prostředím a celkovým institucionálním rámcem. Jak poznamenal i F. A. Hayek, ať v ekonomii zkoumáme cokoli, nelze to zkoumat pouze izolovaně, aby byl výzkum úspěšný, musí být problematika vnímána v kontextu. Náhled na státy jako na postsuverény umožňuje vzít v potaz enormní vliv skrytých i méně skrytých faktorů, které omezují nebo při nejmenším ovlivňují výstup ekonomiky. Není v lidských silách a v možnostech jedné práce komplexně a zároveň detailně postihnout všechny limitující faktory. Proto jsem se rozhodla zaměřit do hloubky pouze na jeden a to rent-seeking. Rent-seeking symbolizuje metody chování společensky nevídané, ale pro jednotlivce mnohdy výhodné. Byl ve společnosti od samotného vzniku, ale ekonomickou obcí začal být studován až v druhé polovině dvacátého století. Je to termín poměrně komplikovaný, především pro svou složitost v definování a rozpoznání. Často se nevyskytuje izolovaně a většina empirických prací ohledně tohoto tématu se potýká i s problémy věrohodnosti dat, ale zejména jejich celkovým nedostatkem. Veřejné databáze přímo pro rent-seekingová data neexistují, lze najít pouze různé přibližné aproximace dat skrze různé pojetí rest-seekingu.

Použitá metodologie v této práci může být rozdělena do dvou velkých celků. První z nich je tvořen novou institucionální ekonomikou, propojenou s klasickou politickou

ekonomií a určité filosofické zásahy při budování teoretické základny. Druhou kategorií je použití znalostí ekonometrie pro kvantitativní verifikaci modelu vytvořeného pro rent-seeking. Jedná se o poslední kapitolu, kde je testován model za pomoci prvotně standardní metody nejmenších čtverců a následně přeformulován do metody nejmenších zobecněných čtverců.

Práce má následující strukturu. V první části se soustřeďuji na problematiku suverenity, její historický vývoj v kontextu přirozeného i pozitivního práva. Dále poukazuji na různé aspekty omezení. V druhé části práce se konkrétně zaměřuji na rent-seeking, jakožto příklad omezení suverenity, prvotně jej definuji na základě významných autorů teorie rent-seeking. Prezentuji základní rozlišování rent-seeking, na které pak navazuje kapitola s problémy a novými koncepty rent-seeking. Konkrétní vývoj v České republice pak spadá do poslední kapitoly, zároveň rozdělené na dvě podkapitoly. V první využívám prezentované práce Karla Mráčka a v druhé již sama testuji lineární regresní model kompozitních indikátorů suverenity a jaký mohou mít vliv na rent-seekingové aktivity.

1. Suverenita

V této části definuji, co si pod pojmem suverenity představit. Obecné nazírání na tento termín, dále uvádím do filosofického kontextu a shrnuji názory významných myslitelů v ohledu teorie suverenity a legitimacy. V závěru kapitoly zpřesňuji význam pro ekonomii prostřednictvím konkrétní příkladů u jednotlivých částí suverenity, podstatné je říci, že suverenita jako taková je jedna jediná, ale je možné rozlišit její části.

1.1 Definice suverenity

Zásadním podkladem pro studování ekonomie post-suverénního státu je ujasnění si skutečnosti, co si pod pojmem suverenity představit. S touto problematikou se dodnes potýkají významné skupiny právních i jiných společensko-vědních teoretiků. Jedná se o pojem, který může být zformulován s důrazem na různé složky. Já proto využiji mé volné definice založené na znalostech problematiky prostřednictvím Václava Pavlíčka,

který poukazuje, že vymezení je problematické, především kvůli nutnosti vysvětlit co vše spadá do kompetencí státu v případě státní suverenity. Suverénní stát chápe jako stát, který je nezávislý na jiných autoritách, respektive spíše by měla být použita teorie státní moci - moci, kterou daný stát univerzálně disponuje a která je v daném státě považována za nejvyšší a kterou univerzálně používá na svém území ku prospěchu všech a může ji využít i k vynucování, pokud je to v zájmu dobra společnosti. Právě tato moc je suverénní, jestliže je nezávislá - ať už na jiných státech z pohledu mezinárodního či z pohledu vnitrostátního na organizacích působících uvnitř státu.

Nicméně v demokratických právních státech je suverenita státní moci limitována suverenitou lidu. Jedním možným chápáním postsuverénního státu je stát, který je na výkonu své moci nějakým způsobem omezen. Druhou možnou variantou je možné uchopení pojmu přes teorii postmoderny, jakožto období vývoje společnosti, charakterizovaného odchýlením od moderního myšlenkového proudu, oproštěním se od racionality, původních idejí a principů moderní společnosti, protože se již dále zdají neudržitelné, ačkoli původně právě ony tvořily kostru základů, na nichž se státy budovaly. V našem případě se přikloníme k první variantě.

Vztáhneme-li toto na ekonomii post-suverénního státu, tak se jedná o ekonomii tohoto typu státu, která je něčím svazována. Nabízela by se možnost chápat post-suverénní stát jako stát nesuverénní. Nicméně toho bych se v rámci této práce chtěla vyvarovat a zůstat u formulace suverenity, jejíž některé části mohou být limitovány. Samotný termín nesuverenity by v tomto případě pouze vnesl chaos.

1.2 Historický vývoj suverenity v kontextu filosofie¹

Suverenita jako většina pojmů se základem ve filosofii tu byla již od počátku lidstva, otázkou ale bylo, kdy začala být jako suverenita označována.

Starověké Řecko, kolébka civilizace a myslitelé, kteří dali základy pro většinu dalších teorií, se zabývali společenstvím, ale otázka suverenity ještě z moderního pohledu chápání nebyla na pořadu dne. Až v průběhu středověku a ovlivnění křesťanstvím se lze dopátrat kořenů svrchovanosti – státy splývaly s osobou panovníka,

¹Kapitola založena především na přednáškách JUDr. Jiřího Šoušy na Právnické fakultě UK v rámci předmětu Dějiny práva a státu evropských zemí a USA a na knize Doc. JUDr. Jiřího Přibáně – Suverenita, právo a legitimita v kontextu moderní filosofie a sociologie práva

který se snažil udržovat moc nad svým územím v konkurenci církve, papeže, Svaté říše římské z pohledu mezinárodního a současně ani lenní soustava mu především v některých státech (s rozdrobenou lenní soustavou, lenními pány s výraznou mocí) neusnadňovala výkon výlučných práv v rámci vnitrostátního pojetí.

Samotná teorie suverenity, ale byla zformulována až v 16. století Jean Bodinem, který poprvé uchopil tento pojem jako systém teorie státu nikoli jen jako termín politický. Dle něj je suverenita absolutní a trvalou mocí ve státě, která může být omezena jen božským a přirozeným právem. Je zde zřejmý vliv přirozenoprávního smýšlení a francouzského absolutismu, kdy pozitivní právo panovníka suveréna nesevazuje, on stojí nad ním.

1.2.1 Teorie společenské smlouvy

V 17. - 18. století jsou nevýznačnějšími postavami Thomas Hobbes a John Locke, představitelé angloamerické filosofické větve. Jsou to zástupci stavící do popředí teorii společenské smlouvy – tato teorie má kořeny již v myšlenkách formulovaných například Platonem (polis vznikla na základě úmluvy mezi lidmi), stejně tak i v bibli je možné najít v Evangeliích – *smlouva věčná mezi Bohem a lidstvem je stvrzena tělem a krví Syna Božího*. Teorie společenské smlouvy symbolizuje budoucí rozvoj suverenity lidu. Všichni její zastánci (nejen Hobbes a Locke) zahrnují do svých prací ideu rovného postavení, nehledí se na společenské či politické nerovnosti, přirozeným stavem je rovnost. Toto je současně i základ formulace legitimacy moci, kterou ale pro naše účely zkoumání ekonomie postsuverénního státu můžeme nechat přiměřeně na pozadí.

Primárním cílem společenské smlouvy není prvoplánové posílení ústřední moci ve státě, ale snaha zvýšit blaho společnosti, čímž se již více přibližujeme ekonomickému smýšlení, kdy každý jedinec usiluje o své nejvyšší možné blaho (ponechme stranou rozlišení, zda se přistupuje k cíli altruisticky či predátorsky). Uzavření smlouvy zesiluje pocit bezpečí a poskytuje jistoty a záruky.

Thomas Hobbes je představitelem absolutistické větve. Dle něj ve společnosti bez společenské smlouvy vládne přirozený stav charakterizovaný bojem jednotlivců, každý je egoistou, který egocentricky usiluje o utržení co nejvíce na úkor ostatních. Smlouvou se vzdávají své suverenity, kterou postupují vyšší moci (suverénovi – tím může být jedinec nebo skupina, na formě nezáleží, podstatný je výkon svrchovanosti) a

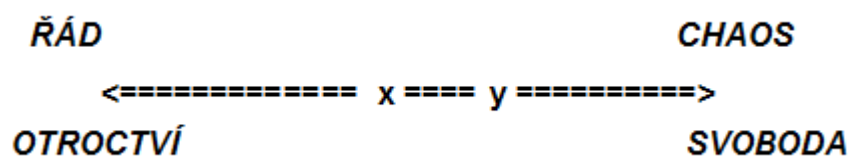
přechází do podřízeného postavení. Suverén je dle naivní teorie rozumný, proto nemusí být nikterak kontrolován, je odpovědný Bohu nikoli lidu. Zároveň je dostatečně silný a mocný, aby dokázal stát ochránit. Význačné je, že toto předání nelze zpětně zrušit, protože by se tím narušila suverenita moci.

Určitým protipólem může být chápán John Locke, první myslitel liberalismu, pro kterého přirozený stav je harmonický. Základním důvodem pro vznik společenské smlouvy vidí nutnost ochrany přirozených práv, pod kterými shrnuje především právo na život, vlastnictví a svobodu. Na rozdíl od Hobbese rozlišuje dvě stádia uzavření společenské smlouvy:

- *pactum unionis* = smlouva o spojení, v které se jednotlivci společně dohodnou na vytvoření státu a vládních a správních orgánů
- *pactum subjectionis* = smlouva o podrobení, zde vyjádří svůj souhlas s podřízením se vytvořeným orgánům

Pokud by suverén zneužil svého postavení a předané moci, je zde možnost zrušit druhou výše jmenovanou smlouvu. Stát pak nepřestává existovat, změní se jen suverén.

Nicméně oba autoři se ztotožňují v pojetí řádu a svobody. Řád vnímají jako systém, který je vynucovaný sankcemi, naopak svoboda je charakterizována žádnými vnějšími omezeními. Na jednotlivcích je, čemu dají přednost. Vzdají se více svobody, aby získali méně řádu (v případě pohybu z bodu x do bodu y)?

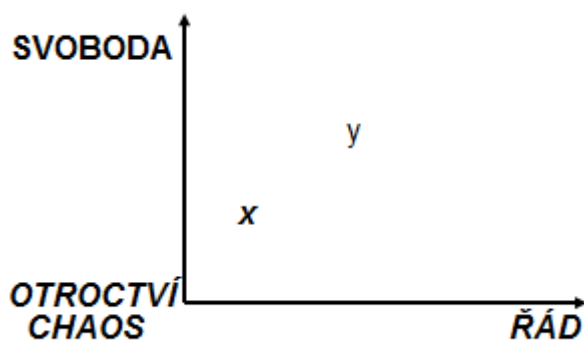
zdroj: přednáška Luďka Rychetníka v předmětu Teorie pravidel a transitivity ekonomiky - Demokracie, postdemokracie, lobbismus

V 18. století nabývají na významu myšlenky, které formuloval Jean Jacques Rousseau. Je považován za kontroverzní postavu, která přinesla do teorie společenské smlouvy termín obecné vůle, který zajišťuje suverenitu moci – „...*společenská smlouva dává státnímu útvaru tělesu naprostou moc nad jeho členy. A právě tato moc, řízená obecnou vůlí, se nazývá suverénní mocí...*“ (Rousseau, 1989).

Zároveň vnáší inovativní názor, kdy v 6. kapitole I. knihy stanovuje, že každý člen společnosti se jí má podřítit jako celku a to v nejobecnějším neinstitucionálním smyslu. Uzavřením společenské smlouvy vzniká společenství, které je podřízeno obecné vůli, která se pak při vzniku institucí mění na zákonodárnou moc. To je rozdíl oproti Hobbesovi i Lockemu, kteří kladli důraz na institucionální část.

Sám byl velkým kritikem obou předešlých autorů, neztotožňoval se ani s jejich zdůvodněním vzniku společenské smlouvy. Dle něj je nejpodstatnější faktor nikoli podřízení se suverénní moci, ale především zvýšit rovnost mezi jednotlivými smluvními stranami. „... *Základní smlouva neničí přirozenou rovnost, ale mravní a legitimní rovnost nahrazuje nerovnost fyzickou, kterou mezi lidmi vložila příroda, takže se všichni stávají rovnými dohodou a podle práva, i když nerovnými silou a nadáním... společenská smlouva je základem takové rovnosti mezi občany, kdy se všichni zavazují za stejných podmínek a mají také všichni stejná práva...*“ (Příbáň, 1997)

J. J. Rousseau se samozřejmě odlišuje i v pojetí svobody a řádu. Svoboda již není určena jen vnějšími omezeními, ale nabývá i vnitřní rozměr, člověk jakožto rozumná bytost jedná v souladu s mravními principy. Stejně tak i řád je v souladu s mravními principy. Proto posunem z bodu x do y - získáním více svobody, jednatel nabyde i více řádu.

zdroj: přednáška Ludka Rychetníka v předmětu Teorie pravidel a transitivity ekonomiky - Demokracie, postdemokracie, lobbismus

1.2.2 Suverenita v kontextu pozitivního práva

V 19. a v první polovině 20. století dochází k odklonu od přirozeného práva, respektive jeho přenesení do práva pozitivního. Je to následek především historických

událostí v Evropě, období revolucí, zejména Velké francouzské revoluce na konci 18. století, která může být označena jako spouštěč dalších přeměn ve společnosti a vědách. Studování suverenity se dostává do popředí zájmu filosofů a svojí pozici si udržuje i v dnešní době. V této podkapitole se zaměřím na autory, jejichž charakteristickým znakem je, že právo spojují s výlučným donucujícím aparátem suveréna.

Významným autorem, časově spadajícím do přechodu přirozeného práva do pozitivního, ale myšlenkově zakladatel moderní pozitivistické teorie je Jeremy Bentham. Jeho pojetí suverenity, kdy rozlišuje mezi dvěma suverény – bolestí a požitekem, se stává významný i pro ekonomy zformulováním principu užitku. Ten má individualistický charakter, ale dá se transformovat do štěstí společnosti, která má být vládou navyšována. Zároveň vyzdvihuje i tzv. zvyk poslušnosti, na jehož základě může jedině vzniknout společnost. Zavrhuje teorii společenské smlouvy pro svou údajnou nefunkčnost, především z důvodu neexistence dominantního a podřízeného postavení, bez kterého je jakékoli jednání nepřesvědčivé a jen pouhou konverzací mezi jedinci. Proto je i zastáncem absolutistické moci, ačkoli se sám takovému označení vyhýbá, raději používá nálepku neomezená moc suveréna právem. Nicméně právě on je osobou, která ve svém díle² moderním způsobem zaznamenala i princip suverenity lidu.

Myšlenkovým následovníkem svého učitele Jeremyho Benthama je John Austin. Ve své teorii suverenity zastává systém dominance a podřízenosti (stejně jako jeho mentor), který aplikuje zejména z pohledu politické společnosti. Zajímavé je zdůraznění, že suverén nejen, že disponuje výlučnou mocí, ale mezi jeho charakterové vlastnosti patří osvícení, kdy reprezentuje a prosazuje ideály pro získání co největšího štěstí pro co nejširší skupinu jednotlivců. John Austin se zároveň ve svých dílech i částečně odvolává na ideje Thomase Hobbesa, a to v pojetí mezinárodní suverenity a národních suverénů.

Na počátku 20. století vstupuje na filosofickou scénu Hans Kelsen, rodák z Prahy. Odlišuje se od předešlých dvou autorů novodobějším nahlížením na danou problematiku. Pro něj je suverénita státu a moci symbolizována ba dokonce ztotožňována s pozitivním právem. „*Stát podle Kelsena existuje stejně tak jako Pythagorova věta. Existencí státu je jeho platnost.*“ (Příbáň, 1997) Toto ztotožnění nicméně přináší i jisté zjednodušení a omezení, protože likviduje výklad jednotlivých aspektů ať už objektivního či subjektivního práva, ale i státních institucí. Státní

² Dílo Constitutional Code

suverenita tedy je pouze deklarace nejvyšší pozice normativního systému ve státě, která je i oproštěna jakýchkoli odvození od morálních principů.

Zásadní autor, jehož díla měli a stále mají výrazný vliv na vývoj právní filosofie i dalších společenských věd, je Herbert Lionel Adolphus Hart. Charakteristickým rysem jeho prací je souvislost aplikace ponaučení a výsledků historických událostí v 20. století. Využívá koncepcí předešlých autorů, které ale považuje za nedostatečné a proto je rozšiřuje o další termíny. Teorie suverenity je pro něj neodlučitelná od teorie práva. Sám sestavuje tři nejpodstatnější otázky: „*Co je to právo? Jaký je vztah mezi právem a spravedlností a mezi právem a morálkou? Co je to pravidlo a do jaké míry podstata práva spočívá v pravidlech?*“ (Přibáň, 1997) A jistou částí odpovědí je definování tzv. primárních a sekundárních pravidel. Primární jsou ta, která nařizují zdržet se nějaké činnosti nebo naopak konat a sekundárními rozumíme ta, která mohou primární upravovat, rozšiřovat, specifikovat nebo nad jejich dodržováním dohlížet. Zároveň jsou primární ztotožňována s povinnostmi a sankcemi a sekundární mají funkci delegovat pravomoci na jednotlivce.

1.3 Rozlišení suverenity

Jak již bylo výše zmíněno, suverenita jako taková existuje pouze jedna, ale můžeme rozlišit její části. Může být vnímána z pohledu mezinárodního a pohledu státního (respektive vnitrostátního). Hranice mezi těmito částmi je nicméně nesmírně tenká a v mnoha ohledech může být rozlišení až téměř nemožné kvůli vzájemné provázanosti.

1.3.1 Mezinárodní aspekty a konkrétní příklady omezení

Suverenita pod mezinárodním drobnohledem prožívala a prožívá asi nejagresivnější vývoj. Fenoménem a tendencí moderních demokracií a obecně států je snaha se sjednotit, vytvářet vyšší společné celky. Viditelné je to jednoznačně z pohledu na mezinárodní organizace. Troufám si tvrdit, že již skoro neexistuje vyspělý stát, který by do nějaké takovéto instituce nepatřil. Každé takovéto členství zavazuje, při vstupu se

stát upíše splňovat základní zásady. A ze strany ekonomie je zjevné, že velká většina mezinárodních organizací je vytvořena za účelem ekonomického vlivu a spolupráce.

Povrchním pohledem se může zdát, že to ekonomice jen prospívá. Stát může expandovat na jiné trhy, export má volný prostor a usnadní to i import. Ale právě otevřením hranic se stát připravuje o suverenitu a vnější nezávislost je již jen teoretickou fikcí. Najednou musí konkurovat i zahraničním státům, což v případě, že ekonomie funguje na bázi protekcionismu a snaže být izolován, nehrozí.

Konkurence je na hned na několika trzích. Jako první nás jednoznačně napadne trh zboží a služeb, kde se zjednodušeně dá říci, kdo dokáže vyrobit levněji, ten bude mít při následném prodeji v konkurenčním prostředí vyšší realizaci (zisk). Je to tlak, který v mezinárodním měřítku působí právě na suverenitu státu. Stát pokud chce uspět oproti ostatním, tak musí podpořit své firmy a způsobů je mnoho – od podpůrných programů, přes úlevy na daních až k znevýhodnění zahraničních firem. Stát, který nechce být mezinárodně konkurenční, se tímto nemusí natolik zaobírat.

Dalším trhem může být trh práce. Pokud stát investuje do svých občanů v rámci vzdělání, je v jeho zájmu, aby tito lidé zůstali ve státě. Musí je motivovat a snažit se, aby v zahraničí neviděli lepší a lukrativnější možnosti, protože pokud by odešli, investice by byly k ničemu a ekonomiku by to oslabovalo, a to nejen v množství pracovní síly, ale především v její kvalitě, což by mohlo způsobovat překážky v dalším vývoji ekonomiky, kdy například vědečtí pracovníci jsou pro budoucnost klíčoví. Opět metody motivace jsou různé – od podporování podnikání, dočasných úlev na daních a důchodových pojištěních přes osobní bonusy a mnohá nepeněžní plnění až k speciálním podílům na podnikání privilegovanými nákupy akcií.

V rámci trhu kapitálu je to podobné, snaha státu přilákat cizí investory a zabránit odlivu našich investic opět stojí ekonomiku státu určitou nezávislost.

Celkově na mezinárodním poli především vlivem globalizace státy jednoznačně ztrácejí suverenitu, v našem případě, případě České republiky, je to nejpatrnější v rámci Evropské unie. To, že jsme členy, nás nutí se přizpůsobovat celoevropským tendencím, náš právní řád je přímo ovlivňován evropskou legislativou, navazujícími směrnicemi či nařízeními, které sice mohou někdy působit jen jako doporučení, ale ve svém důsledku, pokud bychom je neakceptovali a neaplikovali do našeho právního řádu, mělo by to pro nás dopady. A vzhledem k tomu, že jedním z pilířů, na kterém

Evropská unie byla původně vytvořena, je ten, který je určující pro hospodářskou politiku, pak ekonomický dopad lze bezpochyby očekávat.

1.3.2 Vnitrostátní aspekty a konkrétní příklady omezení

Soustředíme-li se na ekonomii post-suverénního státu z vnitrostátního hlediska, faktory zbavující stát nezávislosti na sebe nenechají dlouho čekat.

Aspektem, který limituje ekonomii post-suverénního státu, může být byznys. Lze i použít označení, že je rukojmím byznysu. V dnešním kapitalistickém světě, má byznys obrovskou moc, skoro můžeme říci, že řídí celou společnost. Nejen tím, že ekonomie státu je dána úspěchem průmyslu, služeb, ale také pokud se zaměříme na jednotlivé postavy ve vedoucích funkcích v daném státě, lehce vypočítáme, že jsou to často úspěšní podnikatelé a lidé, kteří umí pracovat dle pravidel byznysu a získat tam výhody a především zisk. Vliv státu na byznys je minimální hlavně vzhledem k dnešním liberálním tendencím, kdy stát do ekonomiky nezasahuje, vyjma případů, kdy samotný trh selže.

Vysvětlení rukojemství lze postavit ještě na principu společenské smlouvy. Aktu, podle kterého na základě dohody vytvoří útvar, který má pro strany dohody být prospěšný a přinášet jim užitek. Z dnešního hlediska je ekonomický potenciál státu velmi zásadní a i dle smluvní teorie státu je nezanedbatelný. Lidé ve státě hledají ochranu a prosperitu, ale právě ta je dána byznysem. Téměř se dá říct, že pokud by nebyl byznys, respektive pokud by ekonomika státu nefungovala, stát by bez prostředků nemohl zastávat své funkce a ztratil by i autoritu. Proto může být stát chápán jako rukojmím byznysu.

Podíváme-li se na stát jako na obchodníka se závazky daňových poplatníků je snížení suverenity zjevné. Stát reprezentován vládou, která je zvolena, je tedy ustaven voliči a voliči jsou především daňoví poplatníci a ti, tvoří ekonomiku státu, ti, jsou v ní rozhodující. Nicméně pokud se odpoutáme od této myšlenky, objeví se nám ještě jeden úhel pohledu a to ten, že stát vybírá daně, tedy získává prostředky k dalším transakcím a je na jeho zodpovědnost, co se s těmito financemi udělá. Ale ovlivňující skutečností je, že ty prostředky pochází od občanů a ti očekávají nějaké hodnoty nazpět, například opravení či vystavění nových silnic, zlepšení zdravotních služeb a celkově veřejně poskytovaných služeb a statků. Pokud se jich nedočkají, krom toho, že mají možnost svou nespokojenost projevit ve volbách, mohou i též změnit svůj přístup k občanským

povinnostem. Selským rozumem dojdeme k otázce - proč vydělávat a pak odvádět daně a nic z toho nakonec nemít? Do vlády jsou vložena nějaká očekávání, a nakolik je bude plnit, nakolik se dokáže vyrovnat se závazky daňových poplatníků, je adekvátně daňovými poplatníky následně ohodnoceno vůlí platit daně.

Termín stát jako „pojišťovna“ pro „dost velké“³ je dalším aspektem vnitrostátního pohledu. Lze si ho vysvětlit tak, že stát používá speciální přístupy k důležitým „hráčům“ na hospodářském poli daného státu. Jsou to podniky, které mají významný podíl na tvorbě hrubého domácího produktu nebo významný podíl na zaměstnanosti a případně specifický význam odvozený z tradice, což jsou tzv. rodinná stříbra. Stát v krizových momentech zasahuje specifickou pomocí, sanací a podporou. Tyto výhody nemohou čerpat a získat hospodářské subjekty s méně významným podílem na trhu. Příkladem mohla být problematika šrotovného, kdy stát daruje lidem určitý obnos peněz oplátkou za koupi automobilu, čímž oživuje automobilový průmysl a i navazující subdodavatele.

Dalším příkladem je „stát jako dlužník“, na který je možno nahlížet více úhly. Jedním čistě sémantickým pohledem je stav rozpočtů většiny států dnešního světa. Všechny mají deficity, tedy v rámci nakládání s financemi, jsou státy limitovány svými věřiteli. Státní dluh tu je a bude pravděpodobně i nadále stálým produktem hospodaření státu. Stát s ním bude muset stále počítat ve svých plánech a aktivitách, protože nemůže jen tak jednorázovým rozhodnutím zastavit čerpání státního rozpočtu a tím dluh minimalizovat. Příkladem z nedávné minulosti může být vývoj v Argentině, která vyhlásila státní bankrot. Míra zadlužení přerostla do úrovně, kdy příjmy tohoto státu nedostačovali ani ke splácení státního zadlužení.

Dalším pohledem je již výše zmiňované ovlivnění daňovými poplatníky. Ti, jsou zdroji příjmů státního rozpočtu a adekvátně důležitosti jejich role, by stát měl nabízet protihodnotu. Zásadní je jeho role v rámci zajišťování dodržování pravidel, ochrany a spravedlnosti. Z praktičtějšího hlediska by měl stát zaujmout svou pozici v poskytování veřejných statků a služeb. Je určitou povinností státu sociálně zajišťovat své občany v případě nemoci, úrazu, ztráty zaměstnání, ať už přímo finanční podporou nebo stanovením povinností podřízené instituce. Určitou otázkou je, jestli se dá stát považovat za dlužníka v oblasti penzí. Člověk, jemuž náleží důchod, projevil určitou loajalitu k ekonomice státu, které se stal součástí a na jejíž tvorbě se podílel, tudíž by

³ „too big to fail“ – projevilo se například i v případě české transformace

v rámci myšlenky transakcí protihodnot, očekával participaci státu. Filozofičtějším náhledem lze ještě poukázat nejen na materiální investici občanů, ale i duševní, a to především formou důvěry ve stát, který pakliže se řadí mezi demokracie, by měl tedy zajišťovat a reprezentovat vůli většiny s ohledem na menšiny a v případě nesouhlasu společnosti se podřídit, nikoli si usurpovat moc k získávání profitu pro sebe sama.

Jedním z velmi často diskutovaných aspektů je chápání státu jako zdroje dobývané renty (pojem rent-seeking)⁴. Lidé chtějí získávat výhody a mít výsledky bez vynaložení svého úsilí a bez zapojení vlastních zdrojů do ekonomického procesu. Dosahují toho legální i nelegální cestou - prostřednictvím politických a zájmových skupin, profesních komor či jiných organizací, které dokážou reprezentovat vůli nějaké skupiny lidí. Problémem je, že obecně je stát reprezentován vládou a vláda je jen malá skupinka lidí na vrcholu, kteří rozhodují o budoucnosti všech v daném státě a pokud se jedná o vládu zvolenou občany, vládu, která má symbolizovat přání a názory většiny a zároveň chránit práva menšin, tedy vládu, tak jak je chápána v demokratickém smyslu, nemůže si jednat, jak chce, protože právě veřejnost by ji mohla svrhnout a odstranit. A ve snaze se udržet je logické, že nějakým způsobem ustoupí ze svých ideálů, pokud se objeví skupina lidí, která má jistou podporu v občanech a tedy jistou váhu ve státě. Otázkou je, kde je hranice ústupků, aby nedošlo k vytvoření neliberální demokracie, státu pouze s nálepkou demokracie, kde by opravdovou moc neměli občané skrze vládu, ale daná nátlaková skupina, která se zaměřuje na výhody pro sebe, nikoli na širší blaho.

Konkrétně se za dobývání renty považují například daňové úlevy, případně daňové prázdny, investiční výhody, zavedení regulací nebo naopak jejich snížení a další státní příspěvky. Především jsou pod tlakem veřejné finance, dobrým příkladem mohou být externality. Stát na sebe bere zodpovědnost za externality, vytvořené soukromým sektorem, například v ekologii – snižování znečištění, likvidaci odpadů. Různé tyto výhody snižují motivaci lidí k vlastní aktivitě a to může ekonomice státu velmi ublížit.

A protože je rent-seeking pojmem, který nabývá na významu a jeho formy se neustále vyvíjí a komplikují, budu se jeho problematikou zabývat do hloubky v následující části.

⁴ V rámci této práce se striktně nedržím používání pouze termínu rent-seeking, ale namátkově ho zaměňuji se synonymem (překladem) - dobývání renty.

2. Rent-seeking

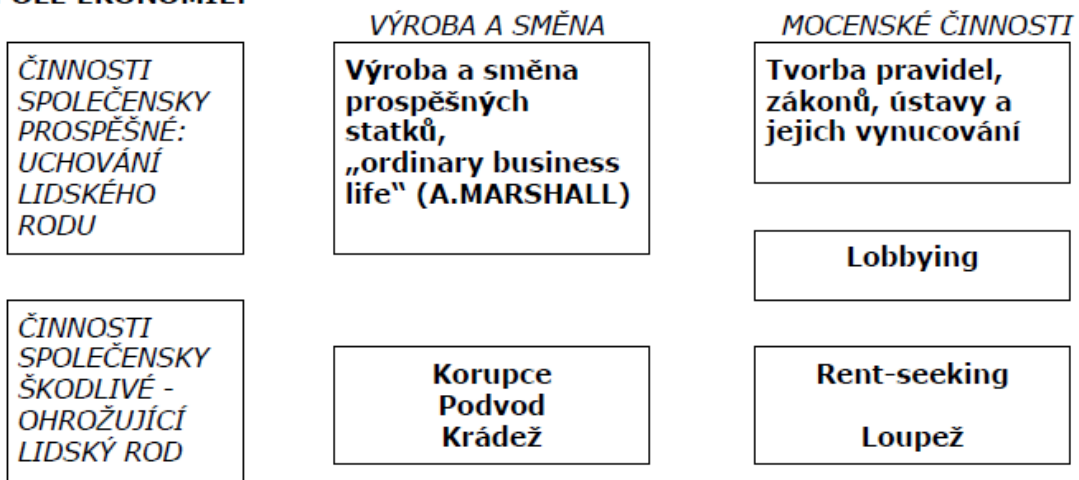
V druhé části této bakalářské práce se detailněji zaměřuji na rent-seeking (dobývání renty), který reprezentuje jednu z forem omezení suverenity státu. Formuluji několik možných definic rent-seekingu, rozlišuji různé typy a buduji teoretické zázemí pojmu. Popisuji i základní model, který dal rent-seekingu vznik. Následně se zaměřuji na problémy a případné jejich vyřešení skrze novodobější koncepty rent-seekingu. A závěr této části je tvořen analýzou českého rent-seekingového prostředí skrze studii Karla Mráčka a mého lineárně regresního modelu založeného na kompozitních indikátorech vládnutí.

2.1 Vymezení rent-seekingu

Rent-seeking jako termín je poměrně mladý. Za ideového zakladatele je považován Gordon Tullock, který ho popsal v článku *The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft* již v roce 1967. Nicméně samotný pojem jakožto termín stanovila až Anne Krueger ve svém díle *The Political Economy of the Rent-Seeking Society* z roku 1974.

Jeho historie vývoje je tedy zhruba čtyřicetiletá, nicméně během této doby bylo publikováno množství akademických článků mající v názvu rent-seeking čítající se na stovky a do tisíců se dají nashromáždit akademické články, které nějakým způsobem zachycují rent-seeking a jeho chování.

POLE EKONOMIE:

zdroj: Luděk Rychetník - Dodatky k přednáškám předmětu Teorie pravidel a transitivity ekonomiky

Rent-seeking⁵ bývá zařazován do skupiny nežádoucích jevů, které se snaží společnost eliminovat. Je to zřejmé i z výše prezentovaného schématu Ludřka Rychetníka, kde rent-seeking sdílí pozici s loupeží, jakožto metody využívající moc k dosažení svých cílů a zároveň spadá i do kategorie činností společensky škodlivých společně s korupcí⁶, podvodem a krádeží.

2.1.1 Definice rent-seekingu

Definice rent-seekingu neexistuje jedna univerzální, většina autorů si vytváří svou vlastní definici podle svých požadavků, ačkoli samozřejmě určitý totožný základ lze vypořádat ve všech.

Využijeme-li standardní základ, lze říci, že pod pojmem rent-seekingu rozumíme jednání, při kterém dochází k transferu, který je charakteristický neproduktivností, plýtváním vzácných zdrojů. Často bývá spojen se zásahy státu do ekonomiky (zde vidíme propojení se suverenitou), které mohou generovat nepřirozené renty. Snaha o jejich dobytí je současně spojena se společenskými náklady. Tedy toto jednání nenavýšuje výstup společnosti.

Samozřejmě rent-seeking může být viditelný i v jednání jedinec vůči jedinci. Buchanan ilustruje krásný příklad sourozenců, kteří při boji o dědictví také vykazují znaky rent-seekingového chování.

Neméně důležité je dle Tullocka nezaměňovat vyjednávání s rent-seekingem. Vyjednávání totiž nemusí bezpodmínečně vést k rent-seekingovým aktivitám. Lepší je se držet chápání rent-seekingu jako transferu (vycházejícího z regulace, monopolů, tarifů), který je společenským nákladem.

⁵ Zde je podstatné zdůraznit, že se v některé literatuře (př. Buchanan) odlišuje rent-seeking a profit-seeking a někteří autoři naopak tyto termíny ztotožňují. V této práci se držím metody rozeznávání těchto pojmů jako dvou protipólů.

⁶ Opět někteří autoři ztotožňují korupci s rent-seekingem, já budu ale prvotně rozlišovat.

Michael A. Brooks a Ben J. Hejdra ve své práci *An Exploration of Rent Seeking* prezentují následující definice od nejvýznamnějších teoretiků rent-seekingu⁷:

„Termín rent-seeking je vytvořen, aby popsal chování v prostředí institucí, kde se jedinec se snaží maximalizovat hodnotu společenské ztráty spíše než společenského přebytku“ (Buchanan, 1980)

„...jedinec, který investuje, aby ve skutečnosti nezvýšil produktivitu, respektive je snížil, ale zároveň zvyšuje svůj příjem, protože nabývá lepší pozice nebo monopolní síly, je dobytatelem renty.“

(Tullock, 1980)

„Rent-seeking je výdaj vzácných zdrojů k získání nepřírozeně vzniklého transferu“

(Tollison, 1982)

„Základní charakteristikou tohoto fenoménu... je, že symbolizuje způsoby zisku (tj. příjmu) prostřednictvím aktivit, které jsou přímo neproduktivní; což znamená, že sice generují peněžité příjmy, ale nevytváří zboží ani služby, které by byly použity skrze přímo či nepřímo zvýšenou produkci v užitkové funkci...“

(Bhagwati, 1982)

„...rent-seeking je definován jako usilování o zisky prostřednictvím vládního donucení...“

(Anderson, Rowly a Tollison, 1988)

Výše uvedené definice se různí, nejstarší definice jsou spojené s trhem a soutěží. Vyznačují přesně, jak rent-seeking vzniká. Gordon Tullock, který jako první tento jev popsal, vycházel z velké části obecně z monopolu a jeho vlivu na ztrátu blahobytu, respektive lze říci, že v ústředí jeho zájmu stála neefektivita monopolu. Poukazuje na možnou existenci nákladů pro udržení pozice monopolisty a také, že spotřebitelský a výrobcům přebytek, lépe řečeno jejich transfer, může být využit bez zvýšení užítku pro společnost.

⁷ Volně přeložené z anglického jazyka autorkou práce

Druhá v pořadí, ale zakladatelka termínu, Anne Krueger se ve své především teoretické analýze zaměřila na mezinárodní obchod a vliv bariér (tarifů, kvót a jiných množstevních omezení) na volný obchod zboží, služeb a kapitálu. Dobrým příkladem takovýchto vládních opatření, která nejsou efektivní pro společnost, je ukázka: „...představme si, že vláda uvalí na domácí i zahraniční producenty celní tarif. Pak transfer od domácích i zahraničních producentů do státního rozpočtu může být zase z hlediska společnosti promrhaný. Ovšem pokud jde o zahraniční obchod, celní tarify jsou samozřejmě vždy uvaleny pouze na zahraniční dovozce. V takovém případě je vláda schopná získat menší příjem do státního rozpočtu, který plyne pouze od zahraničních dovozců, neboť čistý transfer od spotřebitele k domácí firmě vláda ponechává na straně domácích podnikatelů. Tímto dochází ke zvýhodnění domácích podnikatelů oproti zahraničním.“ (Otáhal, 2008) Zároveň však její největší přínos tkví ve studii dovozních licencí, jejichž přínos pro společnost je dle jejího názoru ještě nižší než bariér volného obchodu.

Následována byla Jagdishem Bhagwatim, který je známý zejména pro snahu přejmenovat rent-seeking na přímo neproduktivní profit-seeking (Directly Unproductive Profit-seeking = DUP).

V pohledu empirických studií je prvním autorem Michael Vivian Posner, který v roce 1975 publikuje výsledky své práce, kde upozorňuje, že společenské náklady rent-seekingu ve Spojených státech amerických mohou mít velký rozsah. Určitým způsobem na něj navázali Keith Cowling a Denis C. Mueller, kteří testovali společenské náklady v USA a Velké Británii. Zjistili, že v obou zemích k nim dochází, ale na rozdíl od Posnera zdůrazňují, že příčinou je monopolní síla soukromého sektoru.

Všichni zmínění autoři kromě Bhagwatiho se řadí do tzv. první generace rent-seekingových modelů, tedy modelů soustřeďujících se na renty vycházející z monopolní síly a analyzující náklad rent-seekingu, jakožto vstup, který je roven velikosti renty.⁸

Další generace ekonomů zkoumajících rent-seeking se oproti prvním rozhodla upustit či zjemnit některé striktní předpoklady prvotních modelů (například předpoklady ohledně institucí⁹ či vyjednávací síle) a případně přidat jiné proměnné, díky tomu byli

⁸ Konkrétnější vysvětlení pojmu „vstup rent-seekingu“ je v podkapitole Novodobější koncepty rent-seekingu

⁹ Základním institucionálním pravidlem je volným překladem autorky - pokud se vydané zdroje jednotlivců nebo skupin na zajištění pravděpodobnosti získání renty nerovnají jejich podílu na celkovém výdaji rent-seekingu, může být výdaj rent-seekingu různý od velikosti renty. Další možným institucionálním pravidlem může být pravidlo demokracie – renty jsou dle něj alokovány do většinových celků reprezentujících institucí.

schopni určit, že náklady rent-seekingu se mění podle institucionálního prostředí a že mohou být dokonce nižší i při státních zásazích nebo naopak v jiných případech přesáhnout velikost renty. Mezi tyto autory lze zařadit Rogera D. Congletona, Roberta Tollisona, Johna Lotta, Williama P. Rogersona a mnoho dalších.

Z dalších význačných autorů bych ráda zmínila i Douglassa C. Northa, který se zasloužil o zahrnutí práv (pro nás nejzajímavějších vlastnických práv) do hledáčku institucionální ekonomie koncentrující se na dobývání renty, právě toto jednání dokáže daná práva pozměňovat.

V 90. letech se začali objevovat názory, že rent-seeking nemusí nutně jen snižovat produktivitu, ale že může být i přínosnou hodnotou pro společnost.

Také propojení ekonomie rozvojových zemí s rent-seekingem je ze své podstaty velmi logické a není překvapivé, že k němu došlo, zvláště protože tyto země často trpí korupcí a dalšími faktory působícími negativně na vývoj společnosti, ale i efektivitu vlády. Aplikace těchto modelů patří především asijským ekonomům.

Zajímavým poznatkem k tomuto přehledu je, že ve většině literatury nebývá uvažován model kooperace mezi jednotlivci či skupinami, ačkoli toto chování není výjimečné - již Tollison v roce 1982 zmínil, že například výrobci aut se sdružují, aby společně bojovali proti tarifům uvaleným na importy železa a oceli.

2.1.2 Neoklasické zázemí termínu

Neoklasická ekonomie dala modelům rent-seekingu svůj prvotní vzhled. Byla ústřední metodou používanou k modelování. Její principy stojí na ideách nejstarších autorů tohoto fenoménu. Pokud se jednotlivec, případně skupina či jiný celek zapojí do rent-seekingu, uplatní své zdroje pro získání určité renty. Tyto zdroje jsou z pohledu společnosti promrhané, protože nezvyšují finální výstup, natož blahobyť společnosti. Důležité je opět zopakovat, že náklad rent-seekingu se v této teorii vždy rovná velikosti renty, nemůže ji přesáhnout.

Modely zachycující monopolní sílu poukazují na boj o rentu mezi výrobcí a spotřebiteli. Výrobci se snaží dobýt rentu a naopak spotřebitelé se jí snaží ubránit. Symbolem renty v tomto případě jsou vlastnická práva k určování cen. Příkladem takového modelu je Posnerův model.

Zajímavý pro nás z pohledu neoklasické ekonomie může být i Tullock-Rogersonův model. Ten již pracuje i s teorií her, kdy prezentuje dva hráče neutrální k riziku, kteří prostřednictvím reakčních funkcí dosáhnou Cournot-Nashova equilibria. Navíc je možné model transformovat ve smyslu, že jedním z hráčů jsou spotřebitelé snažící se uchránit svou rentu (respektive svá vlastnická práva k jejímu stanovení) a druhým jsou výrobci, pokud oba aktéři budou maximalizovat očekávanou hodnotu rent-seeking, dospějeme do stejného equilibria jako v předešlém případě.

2.2 Novodobější koncepty rent-seekingu

Ačkoli se teorie rent-seekingu neustále vyvíjí, převládající modely studovaného rent-seekingu stále udržují publikovanou většinu o sociálních nákladech a nehledí na jiné typy uměle vytvořených rent. A především díky tomu je zde tedy dostatek prostoru pro nová pojetí.

Stále častějším případem pro studii je kritika neoklasického pojetí rent-seekingu. Pro ilustraci jsem zvolila kritiku publikovanou Borisem Gramcem v Ekonomickém časopise, která zachycuje jedny z nejobvyklejších typů argumentů.

Mezi novodobější pojetí z prostředí institucionální a politické ekonomie, která mne zaujala, navíc řadím chápání rent-seekingu jako procesu. Na této myšlence postavil Mushtaq H. Khan v roce 2000 jednu z kapitol své knihy.¹⁰

2.2.1 Kritika neoklasického pojetí

Nejoblíbenější kritika modelu rent-seekingu z pohledu institucionální ekonomie je nasnadě, jedná se o strukturu práv.

Model předpokládá stálost práv a jejich neměnnost, pokud se neobjeví nutnost rentu (opět ztotožněná s vlastnickými) bránit nebo naopak bojovat o její dobytí. A zároveň vyvyšuje pozici státu (vlády). Ten je určovatelem práv, pokud jsou jeho zásahy časté, tedy dochází k častým změnám vlastnických práv, dochází i k výraznému množství rent-seekingu. Tuto myšlenku obdobně formuloval již v roce 1980 Buchanan.

¹⁰ Název knihy - Rents, Rent-Seeking and Economic Development: Theory and Evidence in Asia

Nicméně pokud se odvážím hodnotit tento přístup, osobně bych úplně nesouhlasila, protože si nemyslím, že forma nulových zásahů státu do ekonomiky je předpokladem pokoření rent-seekingového chování na úrovni nerovného postavení vlády a jednotlivců případně skupin. Navíc vezmeme-li v úvahu, že charakter lidských práv, vybudovaný na přirozenoprávním základě, ať už z racionalistické, boží či evoluční teorie, je nezadatelnost a jedním z přirozených práv je i ochrana a právo na vlastnictví, tak v určitých případech je Buchananův názor překonán. I z pohledu institucionální ekonomie, kdy instituce symbolizují nejen práva vydaná státem, ale i pravidla ve společnosti, zvyky, tradice, důvěru, tak nelze přeci hovořit, že viníkem je stát.

Rent-seekingové chování je označováno podle neoklasického pojetí jako plýtvání zdroji. Nerozlišuje se tu možnost, že zdánlivé vyjednávání, kterému neoklasičtí ekonomové dávají nálepkou dobývání renty, může být i pro dobro věci a nejen plýtvání. V literatuře se objevuje hodně typických příkladů – například pozvání na oběd politika ještě neznamená mrhání renty, ačkoli by to teorie naznačovala.

Další kritikou je i shrnutí rent-seekingu jako chování, které nenavyšuje finální výstup a blahobyt společnosti. Podíváme-li se ale na funkci společenského blahobytu jako na funkci vážených součtů uživatelských funkcí jednotlivců, nemusí to být nutně pravda. Náklady rent-seekingu někomu připadnout musejí, nejčastěji to bývá prostředníkům v daných jednáních. To znamená, že jejich užitek se navýšil a podle toho jaké jednotlivce do celkové funkce společenského blahobytu vybereme, budeme pozorovat navýšení výstupu nebo ne.

Kritika konceptu může přijít také od teoretiků informačních asymetrií. Gramsc ve své práci uvádí příklad budování hydroelektrárny, kdy vláda je oslovována jednotlivými firmami, probíhá vyjednávání a tím současně získává vlastně informace o možnostech stavby. Tedy záleží na úrovni množství informací, které se rent-seekingem dají získat, čím více, tím menší ztráta pro společnost. Dalším autorem který se touto problematikou zabýval je i Johan N. M. Lagerlöf.

Dalším z příkladů je i opomíjení vertikální formy rent-seekingu. V mnoha pracích ze současné doby již toto téma dostalo prostor, ale pro udržení koncepce, je třeba zmínit, že v rámci neoklasického modelu nemá místo. Jedná se například, dovolím si volně přeložit a parafrázovat formulaci Gramce - Je to dort, alkohol či stolní kalendáře, které jsou dány druhé firmě za účelem posílení přátelských vztahů a vytvoření očekávání, že se to vrátí v budoucnosti ve věrnosti dané firmy. Je to jasný a

zřetelný rent-seeking a jakákoli snaha ho označit za profit-seeking vystihuje selektivnost na základě vlastních preferencí, která umožňuje tvrdit, že mezifiremní aktivita není mrháním, ale pokud je jedním z agentů vlada, mrháním se to stane.

2.2.2 Rent-seeking jako proces

Mushtaq H. Khan se ve svém díle rozhodl neomezovat pouze na strany vstupů v rámci rent-seeking, ale rozhodl se studovat i tzv. rent-seekingové výstupy¹¹. Charakter druhých jmenovaných je složitější, proto bývají často vynechávány.

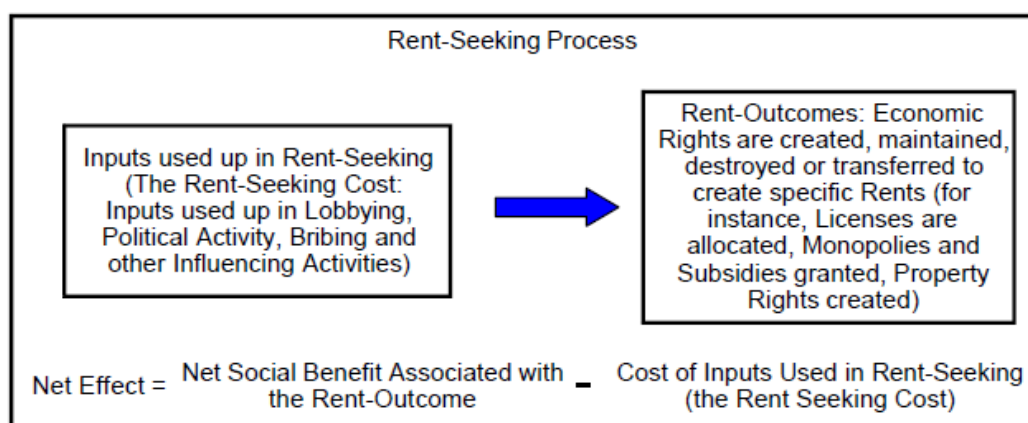
Zároveň oproti jiným autorům z ekonomické obce kromě standardních institucionálních proměnných inkorporuje politické proměnné, jejichž použití také není ve vědeckých člancích přehnaně frekventované. Důležitost obou typů tkví, že právě na nich stojí, jak bude vstup i výstup vypadat.

Svou teorii buduje na myšlence čisté přidané hodnoty. Vidí obdobnost rent-seeking v tradiční produkci. Vyrábím-li produkt z drahých vstupů, může být výdělečný, pokud přidaná hodnota a následně cena, za kterou je prodáván je vyšší a naopak i produkt vyráběný z levných zdrojů může být ztrátový, pokud nemá žádnou hodnotu. Stejnou logiku používá pro dobývání rent, ale nebojí se přiznat, že ani jeho metoda není dostačující, protože neumí například vysvětlit, proč se některé náklady rent-seeking mohou dramaticky lišit v různých situacích.

Nákladem rent-seeking je chápán první následek dobývání renty. Jedná se o ztrátu čistého blahobytu společnosti vlivem transferu vstupů z dosahu finálního výstupu, ale bez jakékoli změny práv.

Druhý následek je určen hodnotou výstupu rent-seeking. Tu získáme, pokud od sebe odečteme čistý zisk společnosti s případem změny práv a čistý zisk společnosti bez jejich přítomnosti, navíc je zde podmínka neměnnosti nákladu rent-seeking.

Následuje schéma rent-seekingového procesu, který s důvěrou znalosti jazyků čtenářů ponechám v anglickém jazyce. Ze vstupů rent-seeking (náklad rent-seeking), jdou zde uváděné příklady vstupů použitých na lobbying a další aktivity k ovlivnění výsledku, se nám generují výstupy, pod kterými si můžeme představit změnu struktury ekonomických práv k vytvoření rent. Zároveň je v obrázku vyjádřen čistý efekt, jakožto rozdíl čistého zisku společnosti z rent-seekingového výstupu a nákladu rent-seeking.

Zdroj: Kniha- Rents, Rent-Seeking and Economic Development: Theory and Evidence in Asia - Chapter 2: Rent-seeking as Process od Mushtaq H Khan

Teorie rent-seekingový výstupu jako taková, která by měla jasné výsledky, bohužel neexistuje. Ačkoli je z pohledu vysvětlení rozlišení existence rent-seekingových aktivit, které zvyšují hodnotu a naopak, které ji snižují, neocenitelná, nedosáhla do současné doby naprosto uhlazené formy modelů. Má významnou oporu v institucionální a politické ekonomii, obě tyto oblasti ekonomické vědy často zkoumají podmínky za jakých je pravděpodobné, že dojde k rent-seekingovému chování, které může zvyšovat hodnotu. Je to dáno i oblíbeným institucionálním fenoménem vlastnických práv, které jsou úzce propojeny s rent-seekingem.

2.3 Aplikace na Českou republiku

Jakékoli výpočty v ohledu rent-seekingu bývají problematické. Rent-seekingové aktivity se dají vyčíslit jen poměrně obtížně. Důvodů je hned několik, prvotní je určitě složitost určení, kdo stojí za rent-seekingem (kdo je dobytelem renty) a jakou formu rent-seekingu zvolil. Vývoj praktik rent-seekingu se řadí mezi neustále progresivnější oblast ekonomie a nejen ji, ale i dalších společenských věd. Vzory chování jsou propracovanější a na první pohled nemusí být zřetelné, že se jedná právě o formu rent-seekingu. Proto můžeme, jak již i Karel Mráček poznamenal ve své práci,¹² rozlišovat

¹¹ Rent-outcomes

¹² Článek publikovaný v časopise Scientia et Societas (4/07) : Významné formy dobývání renty v datech

otevřené i skryté formy rent-seeking. Právě on je autorem zajímavé studie dobývání renty, kterou prezentuji v další podkapitole, kdy se soustředil na relativně nová data a poukázal i na případy rent-seekingu v průběhu české transformace.

Dalším důvodem těžkého rozpoznání je čím dál větší propojenost politických a ekonomických zájmů. Členové zájmových sdružení využívají veřejných tlaků na vývoj legislativy k získání určitých výhod oproti jiným ekonomickým aktérům. Častými cíli jsou mandatorní výdaje a rozdělování rozpočtů a politické subjekty na toto přistupují, hlavně v periodě blízké voleb je to nezřetelnější.

Asi jednou z nejvýznamnějších příčin problematické kvantifikovatelnosti je rozlišování profit-seekingu a rent-seekingu. První jakožto reprezentant pozitivních dopadů na ekonomiku a druhý jakožto nežádoucí jev. Mohou totiž v některých případech splývat nebo být vzájemně navazující. Ilustrativním příkladem může být: *„úspěch ve veřejné soutěži zakládá cestu k další profitabilitě a rozvoji soukromé firmy, což se ale mimo jiné může pozitivně projevit i ve společensky žádoucím růstu nových pracovních příležitostí a rozvoji regionu.“* (Mráček, 2007)

2.3.1 Data českého rent-seekingu podle Karla Mráčka

Jak již bylo zmíněno nejen, že jsou data ohledně rent-seekingových aktivit těžko rozlišitelná, navíc nebývají veřejně publikovaná a dostupná. Karel Mráček v rámci grantového projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR zpracoval empirickou studii¹³, jejíž jádro je ve využití pohledu na výdajovou a příjmovou stránku státních rozpočtů.

Prvotně zkoumá mandatorní výdaje a jejich podíl na rozpočtu v České republice. Rozlišuje tři jejich skupiny. První jsou tzv. přikázané výdaje (ze zákona), jedná se o sociální transfery (důchodové pojištění, nemocenské dávky, státní sociální podpora, zdravotní pojištění a různé příspěvky a dotace at' už politickým stranám, státním fondům apod.). Na jejich dobývání mají zájem především jednotlivci. Druhou skupinu tvoří tzv. ostatní mandatorní výdaje, jejichž plnění vychází z podzákoných předpisů a smluvních závazků státu. Jejich největší část zauímají odvody a příspěvky do rozpočtu EU a státní podpora hypotečního úvěrování. A rozdělení završují quasi mandatorní výdaje, ty nemají konkrétní základ v legislativě, ale stát je z principu své vlastní

¹³ Na jejímž základě je vytvořena tato podkapitola

existence, nemůže opomenout – mzdy a platy zaměstnanců v rozpočtové sféře, výdaje na politiku zaměstnanosti a obrany. V propočtech Mráček dochází k závěru, že průměrně pouze 20% příjmové stránky může stát použit na jiné než mandatorní výdaje a že standardně polovinu z celkového objemu mandatorních výdajů tvoří výdaje dané ze zákona, quasi výdaje zaujímají necelou čtvrtinu a ostatní mandatorní výdaje se pohybují do 5% výdajů státního rozpočtu (dříve bývaly pod jedno procento, ale od vstupu do Evropské unie dochází k růstu jejich podílu).

Dalším zkoumaným aspektem je bankovní a finanční sektor hrající významnou roli v rent-seekingových aktivitách. Z pohledu dnešní doby zdůrazňuje zprostředkovaný rent-seeking – příkladem je stavební spoření, hypoteční úvěry, penzijní připojištění, životní pojištění a poukazuje na rozdíly produktů s našimi sousedními státy (např. v rámci stavebního spoření náš produkt označuje za velmi štedrý a lehce dosažitelný při porovnání s německou verzí.)

Nejzajímavější pro nás ale je z pohledu institucionální ekonomie studie transformace bankovního systému v České republice, jakožto nejkomplicovanějšího dílu celé transformace. Celková transformace byla dovršena až téměř po 14 letech. Karel Mráček vyčísluje příjmy a výdaje celé privatizace. Jejich rozdíl ale poskytuje hodnoty v minusových číslech, protože náklady převýšily až čtyřnásobně příjmy. Důvody tolik nákladné transformace, které jmenuje – špatné načasování a pomalé zahájení, nedostatečné legislativní prostředí s nízkou regulací a nezapomíná upozornit i na neabsolutně korektní praktiky interních a externích auditorů.

2.3.2 Empirická analýza české současné situace

2.3.2.1 Použitý model

Vzhledem ke složitosti získávání dat o rent-seekingu jsem pro mou ukázkou nejnovodobějšího vývoje zvolila možnost využít databáze Světové banky a podkategorie Worldwide Governance Indicators. Tato poddatabáze poskytuje informace o většině světových zemí s daty od druhé poloviny 90. let 20. století až do roku 2009. Autory jsou Daniel Kaufmann, Aart Kraay a Massimo Mastruzzi, kteří si dali za cíl zmapovat šest základních indikátorů vládnutí. Jedná se o koncept šesti agregovaných

celků, které jsou tvořeny dalšími mnoha stovkami proměnných, které byly sesbírány z širokého spektra více jak třiceti databází. Konkrétně jsou to tyto indikátory: kontrola korupce, ochrana lidských práv, politická stabilita a absence násilí, efektivita vlády, kvalita regulace a právní řád.¹⁴ Pro mou analýzu se perfektně hodí, protože zasahují i zároveň výše popsanou teorii suverenity a možnosti jejího omezení.

Vybrala jsem data pro Českou republiku od roku 1996 do roku 2009, celkem máme k dispozici 11 pozorování, protože v období 1996 až 2002 nevycházela data každý rok, ale pouze jednou za dva roky.

Jakožto mnoho autorů (Svenssons (2000), Mohtadi and Roe (2003), Starosta de Waldemar (2010)) jsem také nucena upravit definici rent-seekingových aktivit, kdy pro tuto analýzu je ztotožním s korupcí, ačkoli odlišeni formulovali již například Tollison a Congleton v roce 1995. Respektive konkrétně v mém případě použiji za rent-seekingový ukazatel index kontroly korupce (Control of corruption),¹⁵ charakterizovaný jakožto vymezení do jakého rozsahu je veřejná moc využívána pro soukromé zisky, zahrnující mírné a závažné formy korupce a vliv zájmových skupin na státní aktivity.

V mé analýze tedy použiji výše jmenované kompozitní indexy a cílem je zjistit závislost indexu charakterizujícího rent-seeking (Control of Corruption) na ostatních indexech a také odhadnout s určitou mírou pravděpodobnosti dopady změny některých z těchto indexů na rent-seekingové chování. Zajímá mě, zdali se potvrdí na našich datech obecně přijímané teorémy. Očekáváme, že čím důkladnější je ochrana lidských práv, tím by rent-seekingové aktivity měly mít méně prostoru. Taktéž předpokládám, že čím je politická situace v zemi stabilnější, tím méně by mělo docházet k možnosti rent-seekingu. Stejně tak uvažuji, že vyšší efektivita vlády by měla znesnadnit dobývání renty. Kvalita regulace a právní řádu podléhají stejným presumpcím, pokud jsou rozvinuté, měly by rent-seekingovým aktivitám bránit a nikoli jim umožňovat uplatnění.

Částečnou inspirací pro mou analýzu závislosti rent-seekingu (korupce) na indikátorech suverenity byl článek *Do democracies breed rent-seeking behaviour* autorů Césara Calderóna a Alberta Chonga. Zkoumající prostřednictvím časových řad a panelových dat na příkladu Uruguaye vliv demokracie na rent-seeking. V této práci dochází k závěru, že čím je demokracie rozvinutější a má delší historii, tím by mělo být

¹⁴ Volně přeloženy anglické názvy

¹⁵ Control of corruption = capturing perceptions of the extent to which public power is exercised for private gain, including both petty and grand forms of corruption, as well as "capture" of the state by elites and private interests.

méně rent-seeking. Také potvrzují negativní závislost rent-seekingu na transparentním přijímání legislativy.

Konkrétně definuji lineární regresní model s pěti vysvětlujícími proměnnými bez interceptu:

$$CC = \beta_1 VA + \beta_2 PSNV + \beta_3 GE + \beta_4 RQ + \beta_5 RL + \varepsilon, \quad (1)$$

kde **CC** reprezentuje Kontrolu rent-seeking (Control of Corruption)

VA reprezentuje Ochranu lidských práv (Voice and Accountability) – vymezení do jakého rozsahu se občané státu mohou podílet na vytváření vlád, pojem zahrnuje i svobodu projevu, shromažďovací svobodu a svobodná média

PSNV reprezentuje Politickou stabilitu a absenci násilí (Political Stability & Absence of Violence/Terrorism) – vymezení pravděpodobnosti svrhnutí vlády neústavní cestou nebo násilím včetně terorismu

GE reprezentuje Efektivitu vlády (Government Effectiveness) – vymezení kvality veřejných služeb, nezávislosti na politických tlacích, kvality formulace a implementování jednotlivých vládních politik a odpovědnost vlády

RQ reprezentuje Kvalitu regulace (Regulatory Quality) – vymezení schopnosti vlády formulovat a implementovat dané vládní politiky a regulace, které podporující rozvoj soukromého sektoru

RL reprezentuje Právní řád (Rule of Law) – vymezení do jakého rozsahu jsou občané vázáni právem a pravidly společnosti, kvalita vynutitelnosti závazků, smluv, vlastnických práv, kvalita soudů a policie

ε je náhodná složka.

2.3.2.2 OLS

Můj lineární regresní model (1) budu testovat pomocí metody nejmenších čtverců (OLS). Vypočtené výsledky prostřednictvím softwaru Gretl jsou následující:

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. Chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
VA	-0,679138	0,946177	-0,7178	0,49988
PSNV	-0,213988	0,361522	-0,5919	0,57552
GE	-0,373137	0,322573	-1,1567	0,29134
RQ	0,488624	0,565202	0,8645	0,42052
RL	1,28228	0,638003	2,0098	0,09118

Předpoklady OLS:

1. Vysvětlující proměnné pocházejí z náhodného výběru
2. Model je lineární v parametrech
3. Nulová střední hodnota disturbancí, tj. $E\{\varepsilon\} = 0$.
4. Plná hodnost matice realizace regresorů
5. Nulová autokorelace disturbancí, tj. $E\{\varepsilon_i; \varepsilon_j\} = 0, i \neq j$.
6. Homoskedasticita disturbancí
7. Normalita disturbancí

Podstatnou část testování tvoří i ověření předpokladů, což v tomto případě nedopadlo dle nejlepších očekávání. Whitovým testem jsem zjistila heteroskedasticitu - výsledná p -hodnota je větší než 5% hranice významnosti. To, že je heteroskedasticita přítomná, může být vlivem kumulace chyb měření nebo již upravených dat. Naše data jsou ve formách indexů, tudíž obě tyto domněnky mohou potvrdit. Heteroskedasticita způsobuje, že odhady pozbývají některé optimální vlastnosti, jsou sice stále nestranné a konzistentní, ale ztrácejí vydatnost a i asymptotickou vydatnost.

Zároveň byla objevena i autokorelace, kterou jsem potvrdila pomocí Darwin-Watsonova testu (srovnala jsem výsledek testu s tabulkovou hodnotou normálního rozdělení pro 5% hladinu významnosti a vyšla mi kladná autokorelace). Důvodem může být opět upravenost dat, protože úpravy se mohou promítnout do náhodné složky a ovlivnit vzájemnou nezávislost.

Velmi vysoký je koeficient determinance (viz přílohy), což by mě mohlo vést k nadšení ohledně vysvětlení velkého množství dat, ale kvůli nesplnění předpokladů OLS tento model zavrhuji, protože není bohužel příliš dobré kvality.

2.3.2.3 GLS

Kvůli nesplnění předpokladů pro metodu nejmenších čtverců jsem zvolila metodu nejmenších zobecněných čtverců, tedy transformuji dle Cochann-Orcutta původní model. Nově získané výsledky ze softwaru Gretl jsou následující:

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
VA	-0,57641	0,638544	-0,9027	0,40147
PSNV	-0,131764	0,279351	-0,4717	0,65382
GE	-0,351691	0,322586	-1,0902	0,31745
RQ	0,458586	0,504622	0,9088	0,39850
RL	1,09663	0,467425	2,3461	0,05736

Předpoklady pro GLS :

1. OLS odhady jsou vyjádřeny v posuzovatelných hodnotách.
2. Jedná se o bodové odhady.
3. Nulová střední hodnota disturbancí, tj. $E\{\varepsilon\} = 0$.
4. Plná hodnost matice realizace regresorů
5. Nulová autokorelace disturbancí, tj. $E\{\varepsilon_i; \varepsilon_j\} = 0, i \neq j$.
6. Rozptyl disturbancí je roven $\text{var}\{\varepsilon\} = \sigma^2 \Omega$, kde $\Omega \in (n \times n)$ je pozitivně definitní matice.
7. Normalita disturbancí

Ověřím předpoklady, které jsou tentokrát splněné (viz přílohy). Heteroskedasticita byla odstraněna použitím této metody a autokorelace ani multikolinearita není přítomna.

Výsledný koeficient determinance mi v případě GLS ($R_{GLS}^2 = 0,642225$) vyšel bohužel menší než v předešlém modelu u OLS ($R_{OLS}^2 = 0,975621$), ale kvůli splněným

předpokladům, dávám tomuto modelu přednost,¹⁶ i když dokáže vysvětlit pouze 64% dat.

Při interpretaci dat současně narážím na nesignifikantnost proměnných na 5% hladině významnosti. Důvodem může být slabá, ale povolená multikolinearita mezi proměnnými a také bohužel mé limitující množství dat. Kdyby bylo k dispozici více než 11 pozorování, mohla bych očekávat zlepšení výstupu modelu. Jedinou proměnnou se zřetelným vlivem, ale na 10% hladině významnosti, může být právní řád. Alespoň ten nám potvrzuje domněnku, že čím lepší legislativa a právní prostředí, tím je vyšší kontrola korupce a tím menší prostor pro rent-seekingové aktivity.

Zaměřím-li se splnění našich očekávání ohledně kladných či záporných závislostí indexů, výsledky nejsou úplně přímočaré. V případě ochrany lidských práv, politické stability a absence násilí a efektivitu vlády jsem předpokládala, že závislost bude kladná, ale dle hodnot získaných z výpočtu modelu je znaménko přesně opačné. Znamená to, že například u ochrany lidských práv, zvýší-li se tento index o jeden procentní bod, pak reakce indexu kontroly korupce bude snížení o více než polovinu procentního bodu a obdobně u zbylých indexů s minusovým znaménkem.

U efektivitu vlády se mohlo potvrdit, co tvrdí ve svých studiích již například William R. Dougan.¹⁷ Zastává názor, že demokracie není efektivní formou vlády, stejně tak ani diktátorský režim, ale dědičná absolutistická monarchie je ukázkou schopnosti vlády nebýt omezován rent-seekingovými projevy. Proto je v současné době i takový rozmach různých typů rent-seekingu, protože novodobé systémy vlády konvergují k demokratickým hodnotám.

Obdobný názor zastává i Mushtaq H. Khan¹⁸, který ve své analýze uvádí, že demokracie mohou rent-seekingové výdaje zvyšovat, ale i snižovat. Neexistuje naprosto jednoznačný výsledek, proto v podstatě jakýkoli výsledek vyjde, je pravdivý.

Také práce *European Integration of postcommunist States: Safe Future or Evolutionary Trap?* Od Liutauras Gudžinskas nám může pomoci lehce osvětlit výsledky našeho modelu. Poukazuje na typickou charakteristiku postkomunistických zemí – budování státu na základě oslabování vertikálních struktur vlády a značné snižování výdajů veřejného sektoru. Občané těchto zemí (tedy i naší republiky) nepocítují až

¹⁶ Moody (2009) ve své knize *Basic Econometrics with Stata* uvádí, že „... the autocorrelation causes OLS to be inefficient, standard errors are underestimated and the corresponding t-ratios are overestimated or underestimated ...“.

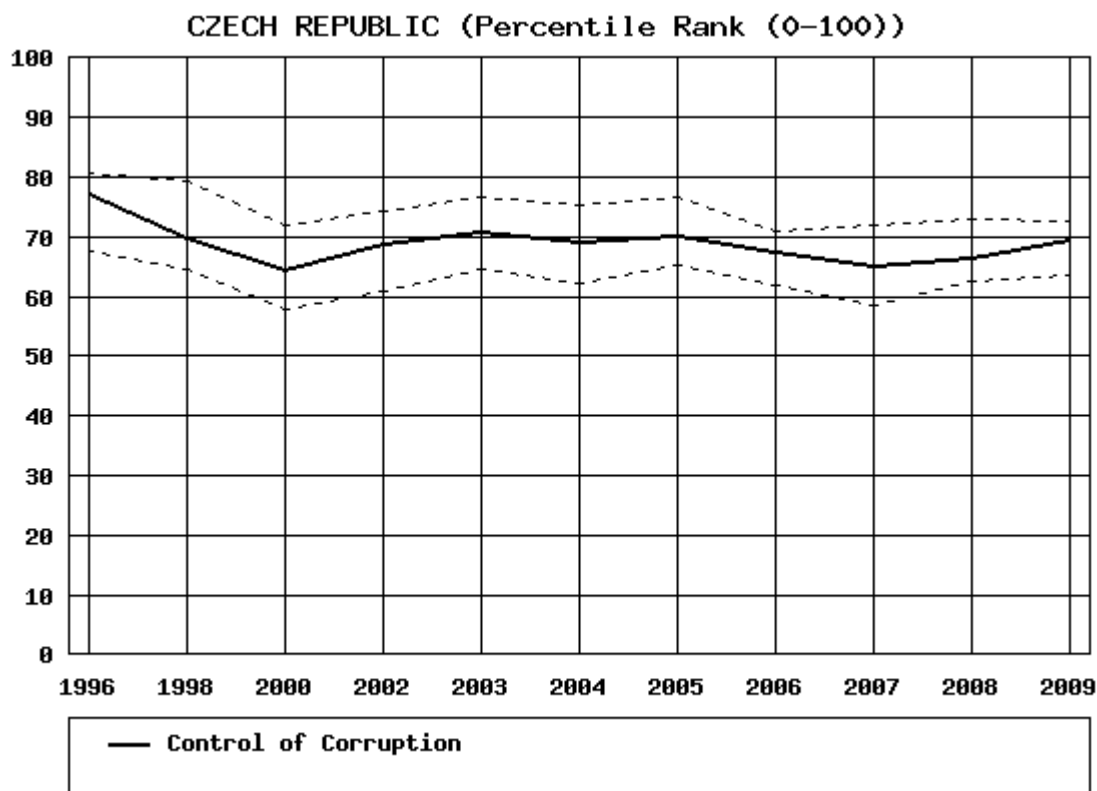
¹⁷ Článek *Cost of Rent-seeking: Is GNP Negative?* publikovaný v *Journal of Political Economy*

¹⁸ Autor knihy - *Rents, Rent-Seeking and Economic Development: Theory and Evidence in Asia*

takovou hrdost ke svému státu, natož přehnaný respekt k právnímu řádu, proto je časté, že stát je na své suverenitě extrémně omezován, když to zbagatelizují, neposlušností členů společnosti. A to nás dovede opět zpět k efektivitě vlády a politické stabilitě.

Celkově nicméně lze shrnout, že můj model potvrdil převládající názory ohledně vlivu indikátorů vládnutí na rent-seeking. Ačkoli jsem předpokládala u některých z nich i opačná znaménka, výsledky jsou zdůvodnitelné a obhajitelné. Jediným případem nejasnosti je negativní korelace ochrany lidských práv a boje proti korupci. Protože to popírá velkou většinu vědeckých článků z oblasti institucionální ekonomie o vlastnických právech a rent-seekingu.

Zajímavé je se taky podívat na vývoj rent-seekingu od roku 1996 do roku 2009

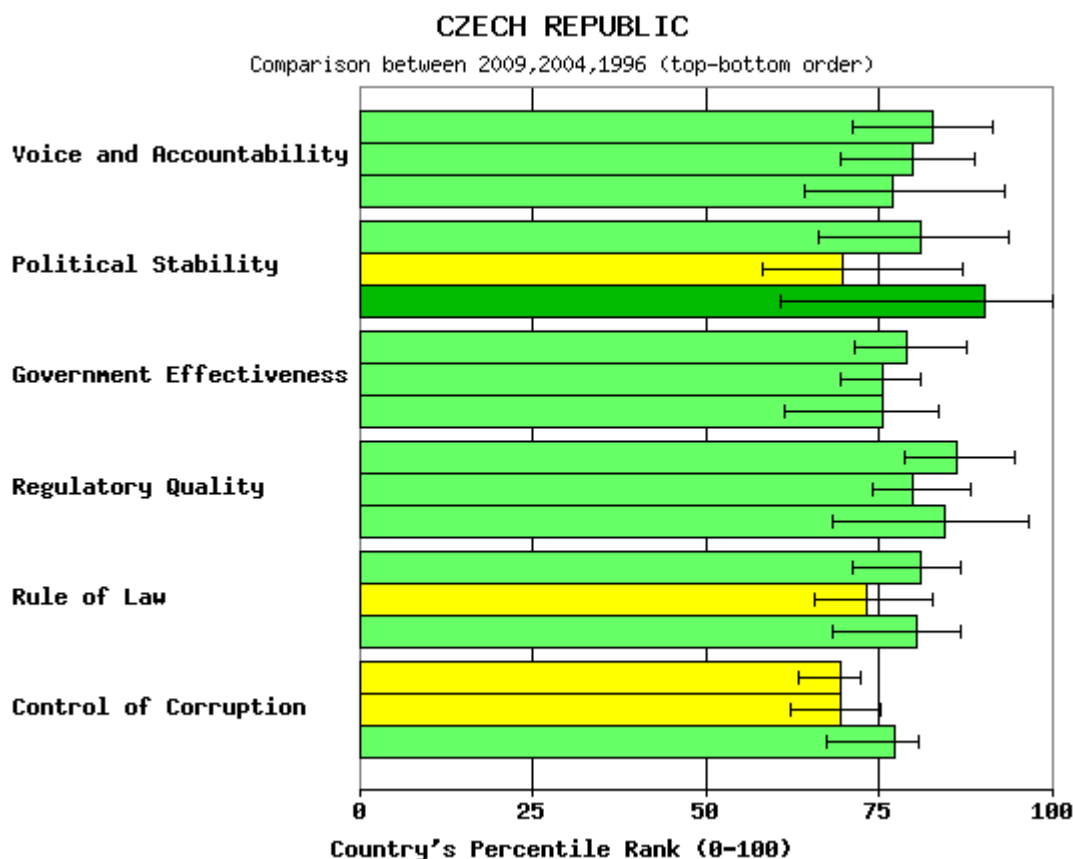
Zdroj: The Worldwide Governance Indicators¹⁹

V roce 1996 byl rent-seeking na své nejnižší možné hladině z tohoto souboru pozorování a od té doby kulminuje ochrana proti němu při 90% konfidenčním intervalu na úrovni 70%, což znamená, že ve světě je přibližně 30% zemí, které jsou na tom v boji proti rent-seekingu lépe a zároveň téměř tři čtvrtiny zemí jsou na tom hůře. Můžu

¹⁹ Autoři Kaufmann D., A. Kraay a M. Mastruzzi (2010), The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues

zdůraznit, že The Worldwide Governance Indicators mají v databázi konkrétně kolem 200 států. Tudíž závěr by mohl být, že v období nejlepší ochrany proti rent-seeking se Česká republika pohybovala kolem 46. příčky mezi hodnocenými zeměmi.

V následujícím v grafu vidíme všechny indikátory suverenity pohromadě a v porovnání let 2009, 2004 a 1996 – roků počátečních a koncových přístupných databází a roku vstupu do Evropské Unie:

Zdroj: The Worldwide Governance Indicators²⁰

Rozhodně opět upoutá pozornost propad kontroly rent-seeking a i enormní pokles politické stability z roku 1996 na úroveň roku 2009. Do očí bijící je i stav právního řádu v roce 2004, ale zjevně se jedná jen o jednorázovou změnu. Ostatní indikátory se drží v ucházejících hodnotách, ukazující solidní vyspělost České republiky.

²⁰ Autoři Kaufmann D., A. Kraay a M. Mastruzzi (2010), The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues

Závěr

Jestliže se člověk zamýšlí nad ekonomikou postsuverénního státu, čeká ho určitým způsobem šok, kdy vidí, že ekonomie tohoto státu se nalézá mezi mnoha faktory, kde každý může působit jiným směrem. Některé jsou legální a pro ekonomii pozitivní, pomáhají v rozvoji a úspěšnosti, jiné mohou být „externality“, kterými ekonomie trpí, ačkoli si je cíleně nevytvořila a další mohou být již přímo ty nelegální, s kterými musí bojovat. Vliv různých skupin na vládu je ohromný. Z legálních vidíme politické strany, spíše tedy jejich programy, které často ekonomii mají jako loutku. Z nelegálních například snahy mafií, ať už využívající psychického vydírání či fyzického násilí na ovlivnění a usnadnění si svých profitů, nebo nezničitelná korupce. Ústupky vlády se různí, je otázkou, zda ustupovat či tvrdošijně si vynucovat své – ilustrovat si to můžeme na příkladu pašování. Jak mu lze zamezit? Poskytnout výhody a tedy ustoupit nebo trvat na svém a nechat růst šedou ekonomiku?

Na druhou stranu, kdyby se jednalo o ekonomii suverénního státu, bylo by to lepší? Nabízí se myšlenka, že jednoznačně suverénním státem jsou země s diktátorským režimem. Ty pokud tedy přetrvávají a jejich moc přetrvává, jsou nejvyšší autoritou ve státě a mají prostředky, jak zamezit nátlakům. Ale tím se i ekonomika dostává pod přímý dohled a je limitována ještě v mnohem vyšší míře než u postsuverénního státu.

Rent-seeking jako představitel škodlivého vlivu na suverenitu, respektive využívající snížené suverenity je neustále na vzestupu. Nelze očekávat, že by se povedlo rent-seeking někdy v budoucnu vymýtit, protože jak již poznamenal Buchanan a i Gramsc ve své práci – všechna práva už pro svou přirozenou povahu vytváří prostor pro dobývání rent, tudíž od počátku vzniku institucí a práv jsou zde a budou zde i nadále, pokud by se nestala naprosto nelogická situace ústupu od současné vyspělosti ve prospěch návratu ke společnosti nekooperujících jedinců žijících mimo jakákoli seskupení.

Vývoj samotného rent-seekingu je velmi progresivní, v této bakalářské práci jsem se pokusila nejen postihnout vývoj od počátku rent-seekingu, včetně vysvětlení obsahové stránky pojmu. Zároveň jsem představila dva z novějších přístupů - zkoumání rent-seekingu jako procesu a pohled na neoklasickou analýzu včetně novějších konceptů rent-seekingu skrze novou institucionální ekonomii. Pokusila jsem se zároveň prezentovat empirické výsledky, první z dílny Karla Mráčka, které měl šanci vytvořit v rámci grantu Ministerstva práce a sociálních věcí a druhé z databáze Worldwide

Governance Indicators, které jsem sama testovala pomocí lineárního regresního modelu. Výsledky především vlivem slabé multikolinearity, proměnných definovaných jako agregované indexy a pozorování až od roku 1996, nejsou signifikantní. Při menších úpravách přesto model alespoň potvrdil vliv právního řádu na rent-seeking. Čím propracovanější a transparentnější právní řád, tím menší šance pro uplatnění rent-seekingových vzorců chování, což kopíruje převládající názory odborníků.

Summary

This bachelor thesis was written on purpose of evolving the term of sovereignty and presenting specific examples of impacts if the state is limited in its independence. The main important part is created by studying the notion of rent-seeking. I have shown what is defined by it and what different attitudes to it are prevailing in the economic society. As well I described interesting new or innovative concepts of rent-seeking at least from my point of view. The main value added of this thesis is not only dealing with rent-seeking in detail but as well the application to the Czech Republic. I constructed my own linear regression model of cumulative indicators that are able to cover even sovereignty issues. I identified rent-seeking with corruption in order to ease the testing of hypothesis and finding suitable data. The results despite their nonsignificancy supported generally justified ideas about the impact of sovereignty indicators on the changes in rent-seeking behaviour.

Bibliografie

- Alan A. Lockard, G. T. (2001). *Efficient rent-seeking: chronicle of an intellectual quagmire*. Springer: Kluwer Academic Publishers.
- Buchanan, J. M. (1987). The Constitution of Economic Policy. *The American Economic Review*. Vol. 77 No. 3/1987
- César Calderón, A. C. (2006). Do Democracies Breed Rent-seeking. *The Journal of Policy Reform*. Vol. 9 No. 4/2006
- Congleton, R. D. (2004). The political economy of Gordon Tullock. *Public Choice*. 121/2004
- Dabla-Norris, S. C. (2006). Rent seeking. *IMF Staff Paper*. Vol. 53 No. 1/2006
- Daniel Kaufmann, A. K. (2010). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues.
- E.G. Pasour, J. (1987). Rent Seeking: Some Conceptual Problems and Implications. *The Review of Austrian Economics*. Vol. 1 No. 1/1987
- Gramc, B. (2007). The Neoclassical and "New" Concepts of Rent Seeking. *Ekonomický časopis*. Vol. 55 No. 2/2007
- Gregor, M. (2006). *Nová politická ekonomie*. Praha: Karolinum.
- Gudžinskas, L. (2010). European Integration of Postcommunist States: Safe Future or Evolutionary Trap? *World Political Science Review*. Vol. 6 No. 1/2010
- Khan, M. H. (2000). *Rents, Rent-Seeking and Economic Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krueger, A. O. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *American Economic Review*. Vol 64 No. 3/1974
- Kuklík, J. (2007). *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde.
- Lagerlöf, J. N. (2006). A theory of rent seeking with informational foundations. *Economics of Governance*. Vol. 8 No. 3/2006
- Lee J. Alston, D. C. (1996). *Empirical studies in institutional change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michael A. Brooks, B. J. (1989). *An Exploration of Rent Seeking*. The Economic Record. Vol. 65 No.188/1989
- Mlčoch, L. (1998). *Zastřená vize ekonomické transformace*. Praha: Karolinum.
- Mlčoch, L. (1999). Postsuverenní stát v situaci nedokončené transformace. *Finace a úvěr*. Vol. 49 No. 11/1999

- Mráček, K. (2007). Významné formy dobývání renty v datech. *Scientia et Societas*. No. 4/2007
- North, D. C. (1993). *The new institutional economics and development*. St. Louis: Washington University.
- North, D. C. (2005). *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton: Princeton University Press.
- Otáhal, T. (2008). Na obranu dobývání renty. *Ekonomický časopis*. Vol. 56 No. 10/2008
- Petrick, N. (2006). *Property Rights Approach to Government - Douglass C. North's Historic Economic Perspective on the Philosophy of the State*. Norderstedt: Grin.
- Příbáň, D. J. (1997). *Suverenita, právo a legitimita v kontextu moderní filosofie a sociologie práva*. Praha: Karolinum.
- Robert D. Tollison, R. D. (1995). *The Economic Analysis Of Rent Seeking*. Elgar Edward Publishing.
- Rousseau, J. (1989). *Rozpravy*. Praha: Svoboda.
- Tullock, G. (2005). *Public Goods, Redistribution and Rent Seeking*. Cornwall: Edwar Elgard Publishing.
- UK, k. a. (2004). *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde.
- Waldemar, F. S. (2010). *How costly is rent-seeking to diversification: an empirical approach*.